

THE CIRCULATION OF RELIGIOUS PRESS IN THE VILLAGES FROM MUREȘ COUNTY DURING THE INTERWAR PERIOD

Antonina Silvia Frandeuș (Andone)
 “Petru Maior” University of Tîrgu Mureș

Abstract: After the first world war, the people in Mures villages, awakened to life. Longing for the spring of wisdom for ages, they had to be given as many books as possible. According to this principle, the Church and ASTRA guided their cultural activity. Being aware of the villagers' cultural level, these two institutions tried to open their cultural horizon through appropriate readings. Practically people in the country had to be taught to read and what to read. Libraries, containing easy readables, were founded in almost every village. Religious press (newspapers, magazines, calendars) was an important part of these libraries. Through it people received not only information but also moral education.

Keywords: religious press, Mures villages, church libraries, culture, calendars.

După primul război mondial „poporului trezit la viață, care secole de-a rîndul a jinduit după acest izvor de apă vie, trebuiau să i se dăruiască cît mai multe cărți.”¹ După acest principiu și-a ghidat activitatea culturală Biserica, conjugând-o cu cea a Astei. Aceasta din urmă înfiripase deja modeste biblioteci rurale în localități precum Hodac, Ibănești, Vătava, Rîpa de Jos, Deda, Nazna, Rîciu, Voiniceni, Săcalu de Pădure, Beica, Habic, Petelea, Adrian, Urisiul de Jos, Cerghid, Vidrasău, Șăulia, Velchiar, Lechința, Căpâlna de Jos² ș.a dacă e să le nominalizăm pe cele mai importante. Biserica a completat panoplia bibliotecilor prin eforturile proprii, întemeind biblioteci parohiale în aproape toate localitățile rurale. Cele două instituții erau conștiente de nivelul cultural al sătenilor, și scopul lor era de a le deschide orizontul cultural prin lecturi adecvate.

Documentele din *Fondul Protopopiatului Ortodox Târnăveni* relevă un interes sporit pentru progresul cultural al zonei, promovat de *Astra* și *Biserica ortodoxă* prin *Asociația „Andrieu Șaguna” a clerului Mitropoliei ortodoxe române din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș*. Ele își propuneau „publicarea și răspândirea literaturii religioase pentru diferitele pături ale neamului”.³ De asemenea *Societatea „Casa culturală”* își lansase apelul către credincioșii din zonă, având printre altele și năzuința de a înființa o *sală de cetire*, pentru „a da pilde înălțătoare de viață vrednică, a lărgi cunoștințele și a spori cultura poporului”.⁴

Practic, însă, lucrurile arătau cu totul altfel. Multe sate încă nu aveau biblioteci sătești sau parohiale, iar unii dintre cei care ar fi trebuit să se implice în organizarea lor erau complet dezinteresați. Se pomenește despre „renumitul” preot din Bachnea, căruia „nici prin minte nu i-a trecut să înființeze o bibliotecă”.⁵ În alte sate din împrejurimi existau mici biblioteci sau intenția

¹ Aurel Holircă, *Aspecte culturale mureșene (manuscris)*, Tg. Mureș, 1973, p.49

² Ibidem, pp.47-48.

³ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 317 (1919-1921).

⁴ idem

⁵ idem

timidă de a le constitui. Lucrurile par a fi fost mai închegate în parohia Crăciunel⁶, unde, nu doar că ființa o bibliotecă, ci aceasta chiar funcționa. Preotul era cel care împrumuta cărți sătenilor în duminici și sărbători, și le citea din diferite broșuri în cadrul unor „conferențe”. După mărturisirile sale, le lipseau din bibliotecă ziarele. Însă, chiar și acest preot zelos, relatează într-o scrisoare adresată *Oficiului protopresbiterial* că, în ciuda persistenței sale activități, rezultatele erau greu de obținut, pentru că țărani se complăceau în starea de incultură în care se aflau: „Iam întrunit în vreo 30 de seri în localul școlii, ținându-le conferențe, cetiri biblice și prelegeri culturale și religioase. Câte-va seri la început au decurs toate bine. Mai târziu însă am observat că numărul membrilor se împuținează. Cercând după cauză am aflat că unii, mai ales analfabeții, dar și dintre cei știutori de carte, se întruneau mai bucuroși la joc de cărți și în șezători. Iam somat să vie la *Casa culturală* amenințându-i să fac arătare contra lor. Miau răspuns că la casa culturală sunt prea strâmtorați prin băncile școlii și când le cetesc ceva, le vine somnul și nu mai pot sta, dar în șezători sunt liberi, joacă cărți și se distrag mai bine decât la întrunirile noastre. Dar ca să reușim, miau propus să admit și beuturile spirtuoase pentru ca discuțiile și convorbirile să fie mai vioaie și să nu le vie somnul. Mam opus. Rezultatul a fost că în serile ultime mam ales numai cu câte 2-3 membrii, pe ceilalți i-am pierdut.”⁷ Așadar cu toată bunăvoința preotului, uneori era dificil să aduci tineretul rural spre cultură. Pentru asemenea întreprinderi era nevoie de mult tact, și de găsirea unor suporturi de lectură cât mai accesibile, care să trezească interesul tinerilor.

Forurile clericale superioare reveneau periodic, prin diferite circulare, asupra bibliotecilor parohiale și a necesității extinderii acestora, spre a facilita accesul la cultură a locuitorilor de la sate. Le făceau chiar sugestii, cu privire la achiziția de publicații pentru biblioteci. Pentru propagandă religioasă și cultural-națională în straturile largi ale poporului, Biserica ortodoxă pune la dispoziția credincioșilor gazetele *Lumina Satelor* și *Oastea Domnului*. Revista *Albina* a *Fundației Principele Carol* este recomandată ca organ enciclopedic de cultură, destinat păturilor populare și potrivită pentru orice *Casă culturală* de la sate. Mai mult, Biserica dorea să se asocieze cu societățile culturale, pentru ca împreună „să creeze o atmosferă prielnică în jurul bunurilor spirituale ale poporului nostru.”⁸ Cea mai fructuoasă colaborare se realiza cu *Astra*, utilizându-se și audițiile radio în cadrul acestor activități. Preotul din Laslăul mare expunea într-un succint raport întocmit în 1931, modul în care funcționa biblioteca parohială, făcând precizări legate de cititori și gusturile lor în materie de lectură: „...le cetesc de regulă unii și aceiași cititori, cu carte mai bună. Stau necitite câteva, scrise mai mult pentru intelectuali și pentru noi preoții. Cele mai des citite sunt cele literare și de combatere a sectelor.”⁹ La alte parohii precum Blăjel, Abuș, Lepindea, Bachnea, din banii rezultați din diferite reprezentații ale tinerilor – teatru, cor – se făceau abonamente la gazete.¹⁰

La Băgaciu¹¹, pe fondul ignoranței (doar 25 știutori de carte din 178), nu exista bibliotecă, nimeni nu făcea abonament la gazete și evident nimeni nu era interesat de lectură. La Suplac¹², cei care s-au ocupat de procurarea de cărți și reviste au fost *Ostașii* (membrii ai *Oastei Domnului*), distribuindu-se în sat zece exemplare din gazeta *Lumina Satelor*.

⁶ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 329 (1922-1923), f. 5.

⁷ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 329 (1922-1923), f. 11.

⁸ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 359 (1931-1932), f. 40.

⁹ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 363 (1931-1932), f. 14.

¹⁰ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 363 (1931-1932), f. 20

¹¹ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 359 (1931-1932), f. 40.

¹² SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 363 (1931-1932), f. 33.

În acest context socio-cultural, calendarele religioase ortodoxe erau mai mult decât binevenite. Alcătuite pe măsura capacităților intelectuale ale cititorilor de rând, abordând o gamă atât de largă de subiecte, și promovând idealuri sănătoase de viață, calendarele erau o sursă agreabilă de informare și formare. În zona Târnăveniului, circulau îndeosebi calendarele emise de *Tipografia Arhidiecezană Sibiu*, întrucât Arhiepiscopia Ortodoxă de la Sibiu administra această zonă. *Calendarul bunului creștin pe anul comun/visect dela Hristos...* era răspândit asemenea și altor calendare religioase editate în Transilvania. Preoții jucau rolul de distribuitori și, prin puterea lor de convingere, sătenii dobândeau o brumă de cultură.

Aportul parohiilor, la redactarea *Calendarului*, se rezuma la trimiterea datelor statistice pentru *Șematisme*, sarcină pe care unii nu o tratau cu suficientă seriozitate. Așa bunăoară deducem dintr-o adresă a *Arhiepiscopiei Sibiu* către *Protopopiatul Târnăveni*: „așteptăm să ne dea date ezacte nu de mântuială, cum am primit anul trecut de la unii domni protopopi cu ocaziunea strângerii acestor date”.¹³ Circulara se reia anual, insistându-se de fiecare dată asupra acurateții informațiilor. Protopopul Târnavei reamintea tuturor parohiilor aparținătoare, în decembrie 1928¹⁴, să trimită de urgență contravaloarea calendarelor, fapt ce ne dovedește că ele au circulat în zonă.

Un argument de necontestat în acest sens îl regăsim într-un *Tablou* din anul 1933¹⁵, alcătuit de protopopul de la Diciosânmărtin (Târnăveniul de azi). Aici apare fiecare localitate din protopopiat, cu suma datorată pentru diferite cărți, dar și pentru *Calendarul bunului creștin*, valorând 50 lei cu șematism și 12 lei fără șematism. Extragem de aici următoarele date : parohiile Abuș, Bachnea, Bernadea, Boian, Căpâlna de sus, Cornești, Crăciunel, Cuștelnic, Laslăul Mare, Lepindea, Șoimușul român, Suplac (datorau 62 lei), Cetatea de baltă, Coroisânmărtin (86 lei), Blăjel (110 lei), Bobohalma (172 lei), Chesler (90 lei), Feisa (50 lei), Lepindea, Velț (74 lei). Credem că aceste sume reprezintă doar un rest de plată, pentru că indică un număr restrâns de calendare. Oricum, ele reflectă fidel circulația *Calendarului* în tot tractul Târnavei, în perioada interbelică.

Din inventarul bibliotecii parohiei Boian rezultă că și *Calendarul Asociațiunii (ASTRA)* era pus la dispoziția cititorilor. Aceeași preocupare pentru încurajarea lecturii în sate o vedește Biserica greco-catolică, și o concretizează prin răspândirea unor cărți în parohii, prin intermediul preoților. De pildă în *Circulara VIII cu nr.2767/ 1943*, Consistoriul diecezan înștiința parohiile despre necesitatea răspândirii unei broșuri intitulată *Vlădica Inochentie*, pe care o prezenta astfel: „Lucrarea este o poemă în formă populară, în care se redă pe larg și pe înțelesul și gustul poporului, viața Episcopului Inocențiu.”

În ceea ce privește presa religioasă greco-catolică, sursele arhivistice indică o răspândire predominantă a publicațiilor blăjene. *Gazeta Unirea poporului* este pomenită într-o situație mai neplăcută când, directorul publicației, se vede nevoit a apela la bunăvoința preoților pentru a recupera datoriile făcute de abonații necinsitiți din zona Luduș. Se exprimă aici pericolul la care era expusă gazeta, în lipsa unor cititori fideli și cinstiți: „Întrucât (n.n.dacă) Frații preoți nu-și vor face datoria pe deplin *Unirea Poporului* va trebui să-și înceteze apariția tocmai în al 20 –lea an al apariției sale, spre rușinea bisericii noastre, care ar rămâne în forma aceasta fără gazetă poporală.”¹⁶ Apelul a fost trimis de către oficiul protopopesesc către următoarele parohii: Ațintiș,

¹³ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 336 (1924-1926), f. 64.

¹⁴ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 347 (1927-1930), f. 139

¹⁵ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 373 ,(1933) f. 8

¹⁶ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatului Greco-catolic Luduș*, dosar 307, f.10

Bărboși, Bogata, Căpuș, Cecălaca, Chețani, Cipăieni, Dătășeni, Dileu, Gâmbuț, Gheja, Hădăreni, Iceland, Iclânzul, Nandra, Oarba, Orosia, P.Ilarian, Sânger, Tăureni, Vaidei, Valea Largă și Zau.

Redactorul, responsabil cu tipărirea colecției *Viețile sfinților* în București, pune în atenția parohiilor posibilitatea de a face abonamente la această publicație bilunară, care apăruse din dorința de „a umplea un gol existent în presa noastră catolică”¹⁷ și din „necesitatea arzătoare de a procura credincioșilor noștri o lectură sănătoasă, înălțătoare și efină.”¹⁸

Pentru redactarea *Șematismului*, care însoțea *Calendarul dela Blaj*, preotul de la Căpușul de Câmpie trimite în 1928 un *Tablou*¹⁹ cu datele necesare, fapt ce ne îndreptățește să credem că toate parohiile au făcut același lucru, doar că documentele nu s-au mai păstrat.

Revista *Albina* este privită și de cultul greco-catolic ca făcând parte dintre gazetele „cari stau pe temei creștinesc și moral sănătos”²⁰, de aceea o recomandă propriilor credincioși alături de gazetele tipărite la Blaj.

În anul 1937, la *Cultura creștină* erau abonați preoții din localitățile Apalină, Breaza, Cașva, Comori, Chiherul de jos, Chiherul de sus, Ercea, Filpișul mic, Gurghiu, Ibănești, Habic, Hodac, Mura mare, Orșova, Petelea, Poarta, Reghin II, Solovăstru, Teleac și Urisiul de jos.²¹ Aceștia li se adaugă, în 1939, parohiile Adrian, Beica de jos, Beica de sus, Căcuciu, Jabești, Petelea, Sânmihaiul de Pădure, Șerbeni, Toldal, Voivodeni.²²

În urma arbitrajului de la Viena, o bună parte din cititorii presei greco-catolice a rămas în teritoriul cedat. În consecință, reprezentanții Blajului, s-au văzut nevoiți „a ajusta” lucrurile pentru a supraviețui. Ca o primă măsură, au impus abonament obligatoriu tuturor preoților la gazeta *Unirea* și revista *Cultura creștină*, sugerând ca acestea să fie recomandate și mirenilor intelectuali.

În 1927, preotul de la Breaza înștiințează Protopopiatul greco-catolic Reghin că în anul precedent, în biblioteca parohială au intrat *Calendarul dela Blaj* și *Mângâierea bunului creștin*.²³

Tot Protopopiatul greco-catolic Reghin este destinatarul unui apel insistent, de a încasa sumele restante pentru *Buletinul AGRU*, publicație considerată indispensabilă, în ghidarea celulelor locale ale acțiunii catolice. Din dorința ca toate parohiile să beneficieze de această îndrumare, administrația *Buletinului* era dispusă a oferi gratuitate pentru 10% din totalul parohiilor (celor sărace), însă asta însemna ca restul parohiilor să plătească cu regularitate abonamentul. Însă, se pare că lucrurile nu se întâmplau întocmai.²⁴

Cu prilejul bicentenarului Blajului, a apărut un număr omagial al revistei *Cultura creștină*²⁵, care nu se adresa doar clerului, ci și intelectualilor creștini. De fapt, evenimentul se referea la strămutarea reședinței episcopicești de la Făgăraș la Blaj, iar revista conținea articole privitoare la istoria și trecutul Blajului, la biserica și școlile blăjene. Recomandarea era de a procura câte un exemplar pentru toate bibliotecile parohiale, la un preț accesibil de 50 lei.

¹⁷ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatului Greco-catolic Luduș*, dosar 238, f.3

¹⁸ idem

¹⁹ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatului Greco-catolic Luduș*, dosar 194, f.5

²⁰ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatului Greco-catolic Luduș*, dosar 261, f.5

²¹ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatului Greco-catolic Reghin*, dosar 164, f.15

²² SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatului Greco-catolic Reghin*, dosar 164, f.20

²³ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatului Greco-catolic Reghin*, dosar 210, f.1

²⁴ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatului Greco-catolic Reghin*, dosar 164, f.1

²⁵ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatului Greco-catolic Reghin*, dosar 161, f.21

Din corespondența dintre protopopiatele greco-catolice Tg.Mureș și Reghin, aflăm că în județul Mureș circula și *Curierul creștin* de la Cluj. Discuțiile se poartă cu privire la plata neregulată a abonamentului, și remedierea acestei situații pentru ca „să nu sufere organul nostru oficios”.²⁶ Episcopia de Cluj-Gherla trimitea în 1943, 24 exemplare jubiliare ale *Curierului creștin*, pentru a fi distribuite în zona Reghinului.²⁷

Calendarul „Vieța creștină” pe anul 1942, întocmit de pr.Vasile Chindriș, era prezentat creștinilor greco-catolici din zona Reghinului, ca o rază de lumină în vremuri tulburi pentru neamul românesc: „În lipsa mare de slovă românească el vine să acopere în parte acest gol, noi considerându-l corespunzător din toate punctele de vedere.”²⁸ Preoților li se cerea aceiași râvnă în răspândirea *Calendarului*, ca și în alte întreprinderi creștine, pentru ca „el să ajungă să fie cunoscut și citit și la ultimul cătun în care se vorbește graiul nostru”.²⁹ Deși scopul primordial al *Calendarului* era spiritual-cultural, în eventualitatea obținerii unor profituri, acestea urmau a fi folosite pentru ajutorarea celor lipsiți.

Din document reiese și faptul că, inițial *Protopopiatului greco-catolic Reghin* i s-au trimis 100 exemplare din *Calendar* spre vânzare, iar ulterior i s-au mai trimis 200 exemplare, la cerere.

O altă publicație religioasă, lecturată în zona Reghinului, este *Foaia bunului creștin*, menționată într-o listă a restanțierilor pe anul 1943.³⁰ Gazeta era lecturată la Socolul de pădure, Teleac, Urșiul de Sus, Sîntu, Solovăstru, Sacalu de Pădure, Dedrad, Lunca, Mura Mare, Beica de Jos, Adrian, Idicel Pădure, Luieriu, Logig, Habic, Aluniș, Poarta, Hodac I, Fărăgău, Deleni, Ocnîța, Chiheru de Jos, Băița, Frunzeni, Hodac II, Ibănești, Nadășa.

În pofida ariei largi de răspândire a publicațiilor și a demersurilor insistente ale forurilor clericale, interesul pentru lectură era destul de redus, nu doar în mediul rural sau în rândul oamenilor simpli, ci chiar și în rândul intelectualilor. Cu toate acestea nu se poate spune că rezultatele au fost nule ci, dimpotrivă, puțin câte puțin, sătenii au gustat din înțelepciunea scrisă, și chiar au apreciat-o atunci când a fost potrivită cu puterea lor de înțelegere.

De aceea, putem concluziona că prin răspândirea presei religioase în arealul geografic mureșean, Biserica și-a adus contribuția nu doar la formarea religios-morală a credincioșilor, ci și la ridicarea gradului de cultură a satelor mureșene.

Bibliografie :

Arhive: DJAN Mureș:

- *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*
- *Fondul Protopopiatului Greco-catolic Luduș*
- *Fondul Protopopiatului Greco-catolic Reghin*

Lucrări generale:

- Holircă, Aurel, *Aspecte culturale mureșene (manuscris)*, Tg. Mureș, 1973;

²⁶ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatului Greco-catolic Reghin*, dosar 164, f.39.

²⁷ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatului Greco-catolic Reghin*, dosar 164, f.43

²⁸ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatului Greco-catolic Reghin*, dosar 164, f.40.

²⁹ idem

³⁰ SJAN Mureș, *Fondul Protopopiatului Greco-catolic Reghin*, dosar 164, f.41.